

KIVIST KALEIDOSKOOP. TRADITSIOONILISED, MÖRDITA LAOTUD KIVIAIAD TARBIMISKONTEKSTIS

Madis Rennu

Kiviaiad on üht- või teistviisi tuttavad meile kõigile. Nad tunduvad isegi sedavõrd argistena, et esmapilgul pole siin teaduslikus mõttes suurt midagi, millele tähelepanu kinnistada. Pean tunnistama, et sellised eelarvamused olid minulgi 2005. aasta kevadel koostöös Eesti Vabaõhumuuseumiga kiviaiateemalisi välitöid alustades. Süvenedes aga selgus ainese komplitseeritus ning alul lihtsana tundunud temaatika suhteline laiahaardelisus. Siiani tehtud töö võib tagantjärele tinglikult jagada järgmiselt: esiteks, kuivmüürina laotud kiviaedade piirkondlike ehitiseärasuste ning teiseks, kultuurirollide väljaselgitamine. Kui ehitustehnoloogilise poole pealt tuli välitööde materjali analüüsides tõdeda kiviaedade väga suurt paikkondlikku varieeruvust sõltuvalt kohalikust loodustaustast ning konkreetse kasutaja ootustest, siis kiviaia kui materiaalse kultuuri artefakti igapäevase toimimise ning tarbimiskonteksti vaatlusel selgus nii mõndagi uut (või unustatud).

Allpool püüangi aedu vaadelda eelkõige osana laiemast kultuuriprotsessist, mitte kontekstist eemalseisvate (või eemaldatud) üksustena. Mainitud vaatlus haarab kiviaedade erinevaid kultuurirolle, mis koos toimides aitavad elukvaliteeti ühel või teisel moel tõsta. Artikli aluseks on 2007. aasta kevadel TÜ etnoloogia õppetooli juures kaitstud magistritöö „Eesti traditsioonilised kiviaiad: etnograafia ja kultuurirollid“ (juhendaja Art Leete).

Kiviaiad pole talurahvakultuuris esmase tähtsusega, kuid nad moodustavad siiski osa pärandmaastikust, aidates sellel eesmärgipäraselt toimida. Kiviaedadel on seoseid nii kogukonna vajaduste, lokaalsete töövõtete, ümbritsevate loodusolude kui ka mitmete esmapilgul eemalseisvate kultuurielementidega. Seega võib õigustatuks pidada nende analüüsi funktsionalistlikus võtmes. Funktsiona-

lismi lähtekohad võib koondada kolme teesi. Esiteks, iga kultuur on funktsionaalselt ühtne tervik. Teiseks, igal kultuurielemendil, riitusel, taval, uskumusel ja esemel on oma ülesanne, funktsioon. Kolmandaks, iga kultuurielement on vältimatu ja asendamatu selle terviku seisukohalt, kuhu ta kuulub. (Honko, Pentikäinen 1997: 33)

Materiaalne maailm on oma ülesehituselt struktuurne, sisaldades hulgaliselt (kasulike omadustega) üksikosasid, mille erinevad funktsioonid kujundavad koos toimides, summeerudes terviku. Funktsiooni mõistetakse selles kontekstis kui panust, mille annab suurema süsteemi üksikosa süsteemi kui terviku toimimisse. (Radcliffe-Brown 2001: 209–212)

Tahas-tahmata on saadav toimimis- ning tähendusväljade pilt üsna kirju, sest ei saa unustada, et ese täidab oma sotsiaalse elu jooksul mitmeid erinevaid funktsioone. Teatud tegurite kokkulangemine võib eseme funktsionaalses struktuuris aktualiseerida üht või teist tasandit, mis muudab kogu struktuuri iseloomu. Eseme funktsionaalse struktuuri muutumine on pidev protsess, kuivõrd indiviid loob ja interpreteerib pidevalt oma ümbrust. (Kõresaar 1999: 78)

Aastatel 2005–2007 toimunud välitöödel kogutud materjali analüüsides võib kiviaedade puhul välja tuua mitmeid erinevaid kultuurilisi funktsioone. Olulisimad on neist kahtlemata praktilised funktsioonid, mille hulgast tuleb kõigepealt vaadelda **primaarseid praktilisi funktsioone**. Ilma neis sisalduvate kasulike omadusteta poleks tõenäoliselt kunagi kiviaedu rajama hakatud.

1. Põldude puhastamine kividest – tõenäoliselt olulisim, kuigi tänapäeval üha enam tähtsust kaotav funktsioon. Selle rolli juured ulatuvad tagasi muinaspõldudelt tuttavate põllupeenardeni. Näiteks keldi põllusüsteem¹ kujunes välja I aastatuhande algupoolel eKr Loode- ja Põhja-Euroopas ning Eestis leiab vastavaid muistiseid Rebala, Proosa ja Saha küla lähedalt. (Vt Lang 1992: 53–54; 1996: 249–258)

---

¹ Keldi põllusüsteemis on haritava maa lapid ümbritsetud madalate kividest ja mullast koosnevate vallidega. Erinevus balti põldudest peitub kujunemisprotsessis: kui keldi süsteemi põllulappide asend ja kuju planeeriti suuresti juba enne esimest kündi, siis balti tüüpi põllud kujunesid välja alles pikemaajalise maaharimise ja kivikoristuse käigus. (Lang 2003)

Foto 1. Tänav kiviaedadega Igakülas Muhumaal. Foto Madis Rennu 2006.

Pärnumaal Koonga vallas asuva Koonga küla elanik Vello Lootsman meenutab:

Siin oli ju nii, et põllust tuli niipalju neid kive välja ja siis tuli nad ju kuidagi eest ära saada. Tuli ju puhastada. Ja iga aasta korjati neid. Ja siis tekkis ju see olukord, et oli nad hea panna kohe põllu äärde piirdeks, sest ega siis kivi on ju raske. (VM 2005)²

Nii mõnigi kivi on aga olnud sedavõrd raske, et ilma lõhkumiskunstideta ei tulnud teisaldamistööga toime. Lõhuti nii tule, puust ja rauast kiilude kui hiljem ka püssirohuga. 17. sajandi alguse hinge-
revisjonide alusel Lõuna-Eesti maakäsitöölisi uurinud Jüri Linnus näitab, et talupoegadele antud lisanimedele järgi on tõenäoline, et sel ajal tegutses kivilõhkujana Mulgimaal kaks meest: üks neist (Kiwi-
sep) Tarvastus, teine (Kisep) Hallistes (Linnus 1983: 92–94). Samas on huvitav, et 18. sajandi hingeloenditesse ei ole kivilõhkujaid eraldi käsitöolistena sattunud (Linnus 1971: 207–224).

---

² VM – info pärineb artikli autori välitööde materjalist. Aastaarv märgib andmete laekumise aega.

2. Loomatõkkefunktsioon kehtib taas enamiku vanemate aedade puhul ning on ka üsna aukartustäratava eaga. Nii on Valter Lang näidanud, et Saha-Loo muistsete põldude jäänete hulgas leidub üks karjatänav, mille tõenäoliseks ülesandeks oli kaitsta põldusid loomade karjamaale ajamisel. Kõnealune karjatänav koosneb kahest paralleelsest vallist, mille pikkus on ligi 100 meetrit. Selliseid karjateid esineb tihti ka Skandinaavia ja Lääne-Euroopa keldi põldude juures. (Lang 1992: 53–54; 1996: 249–258)

Kiviaedade roll loomatõkkena oli eriti tähtis Saaremaal, põhjuseks paljuski loomade karjatamine ilma järelevalveta, mis tingis korraliku tarastuse. Kui Eesti mandriosa viljaka pinnasega aladel põllud aja jooksul laienesid, siis Saaremaal jäid haritava maa lapid suhteliselt väikesteks. Seetõttu ehitati siin korralikud aiad eeskätt põldude ja heinamaade, aga ka õuede ümber. (Liiv 1962: 41; VM 2005, 2006)

Kohati võib loomatõkkefunktsioon realiseeruda ka üsna ootamatul kujul – näiteks võib tuua Jõelähtme vallas Koeralooga kü-

Foto 2. Kiviaedadega ääristatud, hästi säilinud vana karjatänav Siiksaare külas Jaagu ja Tooma talu ümber. Aedade kõrgus on umbes 1,2–1,3 meetrit, aluse laius 1–1,2 meetrit, harja kuju kuhikulaadne, laius enamasti 60–70 cm. Karjatänav enda laius on 2,5–3 meetrit. Valjala vald, Saaremaa. Foto Madis Rennu 2005.

las Jägala jõe põhjas asunud aia, mis oli abiks lammaste pesemisel. (VM 2005)

3. Turvalisuse tõstmise funktsioon. Piisava kõrgusega kiviaed kujutab endast pahasoovalike sissetungijate vastu suunatud füüsilist takistust. Sel funktsioonil on vägagi vana taust – Saaremaal asuva Asva linnuse uurimine on arheoloog Mati Mandeli sõnutsi näidanud, et kiviaia ladumine oli siinmail teada-tuntud juba kolm tuhat aastat tagasi. (VM 2005)

Tänapäeval teadvustatakse kiviaeda turvalisusetõstjana siiski üsna harva – üks väheseid näiteid pärineb vahetult Maardu linna külje all asuvast Rootsi-Kallavere külast. Sealse elaniku Raul Kure meenutuste järgi lõppes aias asuvate mesipuude rüüstamine kohe, kui teeäärne kogukas kiviaed valmis sai. Samamoodi on paar Muhu elanikku osutanud, et kitsastel kiviaedadega ääristatud külateedel sõidavad autojuhid tavalisest palju ettevaatlikumalt. (VM 2005, 2006)

Turvalisust küll kaudsemal, kuid naaberrajatise püsivust otsesemal moel lisavad mitmed terrassikindlustajana funktsioneerivad

Foto 3. Vaade Maardule Rootsi-Kallavere küla poolt. Jöelähtme vald, Harjumaa. Foto Madis Rennu 2006.

Foto 4. Rebala küla lähistel asuvat surnuaeda ümbritsev kiviaed on ka omamoodi terrassiks. Jõelähtme vald, Harjumaa. Foto Madis Rennu 2006.

kiviaiad. Nii aitab Rebala surnuaia tagaaed kalmistu pinda ümbritsevate põldude tasapinnast vähemalt meetri jagu kõrgemale tõsta (vt foto 4). Selline tehniliselt nõudlik (pinnase külgsurve tasakaalustamine) kasutusviis viitab otseselt kiviladumiskunsti kõrgele arengule ning kiviaia usaldusväärsele.

4. Piiri märkimise funktsioon. See on eeltoodutest tunduvalt väiksema majandusliku, kuid seda olulisema sotsiaalse tähtsusega. Piiriaedade osas torkab silma nende levik Lõuna-Eestis. Mis võiks olla selle põhjuseks? Tõenäoliselt peitub seletus maakasutuse eripäras – saartel ning Lääne-Eestis oli see veel 20. sajandi alguseski tunduvalt kollektiivsem (ühiskarjamaade kasutamine), Lõuna-Eestis aga üksikmajapidamisekeskem.

Selgelt teadvustatud piirifunktsioon on sakraalehitiste õuede ümber laotud aedadel.

Üsna paljudes majapidamistes on õue tagumist osa piirav kiviaed omamoodi jäätmaa, koht, kuhu igasugu vana kola jalust ära tõsta ning mille taha teinekord ka lihtsalt prahti visata. On seegi omamoodi vihje aiale kui „oma“ ja „võõra“ piirile, aga ka kui läbinisti prakti-

Foto 5. Pühalepa kiriku aed. Pühalepa vald, Hiiumaa. Foto Madis Rennu 2005.

lisele, mitte dekoratiivsele rajatisele. Uuemal ajal on prahiviskamise komme kadumas. Sama kehtib ka enamiku kalmistute kohta. Tihti on aga just prahi alla mattumine päästnud paljude kalmistute tagused kiviaialõigud hävimisest või äravedamisest. (VM 2005, 2006) Prügi kui ökosemiootilist nähtust uurinud semiootik Riste Keskaik kirjeldab prügi ilmumise kohtadena eelkõige piirialasid, mis sotsio-kultuuriliselt väljendavad erinevaid üleminekuid – mina-mitte-mina, kultuur-mittekultuur, kultuur-loodus jne. Need üleminekud illustreerivad suurepäraselt toodud kategooriate taotluslikku puhtust – prügi näol eemaldatakse kultuurist sinna sobimatu. (Keskaik 2004: 69) Niisiis on prügi tekkimine selgeks vihjeks ka konkreetse aiakoha mõtestatusest piirina kodu ja välisilma vahel.

Kõiki ülaltoodud loetelus sisalduvaid praktilisi ülesandeid on võimalik edukalt lahendada ka muul moel – kivid võib lihtsalt hunnikusse vedada, ehitada aiad mõnest muust materjalist jne, kuid samas annavad loetletud omadused summeerudes täiesti piisava põhjenduse ülaltoodud vajaduste rahuldamiseks just kividest aia ladumise teel. Põhjuse leidmise protsessi jälgides võib kõnelda nii

kollektiivsest kui ka praktilisest motivatsioonist. Praktiliste primaarsete funktsioonide puhul on aedade ladumise oluliseks tõukejõuks kollektiivne surve – kui ülejäänud kogukond teeb kiviaedu looma-tõkkeks, siis ei saa indiviid niisama lihtsalt otsustada, et ta jätab tegemata. Praktiline surve aga realiseerub siinkohal väljapääsu otsimisena keerukast või ebamugavast olukorrast – kui põllud on kive täis, on maaharimine tugevasti raskendatud ning vajadus kividest vabaneda ilmne.

Teiseks, sekundaarsed praktilised funktsioonid. Siin ilmnevaid kasulikke omadusi on selgelt võimalik realiseerida ka muul moel. Selle rühma funktsioonid on reeglina ilmnenu kiviaedade pikemaajalise praktilise kasutamise käigus.

1. Ladustamisfunktsioon. Siia kuuluvad materjali hoidmiseks rajatud aiad, aga ka muud juhtumid, kus aedadesse kogutud kive on hiljem mingil otstarbel kasutatud. Aedadest kive võttes on toimunud paljud taluhoonete ehitused ja teede täitmised, aga kive on kogutud ka müügiks või ühiskondlikeks vajadusteks – sadamaehitused, Väike-se väina tamm jne. (VM 2005, 2006)

Sihiteadliku ajutise iseloomuga ladustamise näitena on kõnekad lubjapõletusele mineva materjali kuivatamiseks laotud ajutised aiad. Eesti lubjapõletuse ajalugu uurinud arheoloog Andres Tvauri järgi kasutati kodutööstuslikuks põletuseks eelnevalt kuivatatud paekivi, mis võimaldas suures koguses küttematerjali kokku hoida ning põletusprotsessi temperatuuri ja seeläbi saadava lubja kvaliteeti olulisel määral tõsta. Viimast kinnitab ka Viru-Nigula lähedalt pärinev teade, mille järgi pidi toores paas andma tinase, kuivanud aga piimvalge lubja (KV 63: 51–52).

Paekivi kuivatati seda mõneks aastaks päikeselisse ja tuulisesse kohta virma ladudes. Sobiva logistilise lahenduse korral oli täiesti võimalik pae murdmis- ja põletuskoha vahelisse piirkonda ajutiste, eelkõige kivi kuivatamiseks mõeldud kiviaedade rajamine. Kui oli aga vaja põletada üsna väike kogus lupja, siis oli vägagi tõenäoline, et materjali hangiti mitte kivimurrust, vaid otse mõne sobivas kohas asuva vanema kiviaia pealt. (Andres Tvauri, isiklik vestlus) Sama näitavad ka Mihkel Leetmaa uuringud, kelle järgi oli igati põhjendatud kiviaedade hea kuulsus lubjapõletamise toormaterjalina Saaremaal Põide kihelkonnas (Leetmaa 2000: 150).

Foto 6. Puuriad kiviaial talu hoovis. Põitse küla, Muhu saar. Foto Kristiina Porila 2006.

Aias hoitud kivide kasutamisel on seega võimalik eristada kaht tasandit – perekonna- või kogukonnasisene (oma tarbeks) ning institutsionaalne (riiklikult või omavalitsuse poolt reguleeritud).

Siit omakorda võib sekundaarse ladustamisfunktsioonina vaadelda ka võimalust kiviaia peale laduda kuivatamiseks küttepuid nagu paljudes Muhu külades tavaline. Samuti saab aia peale ajutiseks või pikemaajaliseks hoidmiseks paigutada kas majapidamises kasutusest välja langenuid, jalgu jäävaid või ka esteetilisena mõjuvaid tarbeesemeid (põllutööriistu, vanu paate vms). (VM 2005, 2006)

2. Peidupaigafunktsioon. Jutud suuremate maanteedee äärde jäävatesse vanadesse kiviaedadesse peidetud rahast, relvadest ja dokumentidest on Lääne-Eestis, eriti just Virtsu ümbruses väga levinud. Virtsu lähistel asuva Rame küla elanik Helmut Polberg meenutab:

Ja vat mis neis vanades aedades veel on – kui nad läbi uurida, siis võib neist leida midagi. /---/ Siit sõja ajal läksid vangide kolonid mööda, üks nad siis puhkepeatuste ajal sinna suskasid, mis ära oli vaja peita. Siin oli üks Karjala mees, kes oli susanud igavesti

suure rahatasku fotode ja dokumentidega. Ma leidsin selle üles. Ja siis, kui mees aastate pärast tuli seda otsima, siis sai selle kätte kah. Aga tee ääres peideti aedadesse ka relvi. Siin mees oli hea relva ära pistnud, hiljem käis otsimas – aedagi pole enam. (VM 2005)

Muhus ja Saaremaal kuuleb taolisi lugusid väga tihti. Peidupaik võib aga muutuda pelgupaigaks, nagu näitab Kihnus Linakülas levinud jutt kiviaia alla rajatud peidikust, mida kasutati mobilisatsiooni eest pakkuminemiseks ja kuhu mahtus kaks meest. Sellest ettevõtmisest oli 1941. aastal kasu – sõdurid, kes jooksikuid püüdma saadeti, ei suutnud sinna varjuleläinud kaht noormeest leida. (VM 2006, Kihnu v, Linaküla, naine, snd 1930)

Uuema aja nähtusena tuleb siinkohal märkida *geopeituse* mängijaid, kes peidavad oma *aardeid* meelsasti huvitavates looduslikes kohtades asuvatesse kiviaedadesse.³ See, eeskätt Harjumaal levinud praktika on aga viimasel ajal andnud ootamatu tagasilöögi – mängu populaarsuse tõttu kipub ette tulema juhtumeid, kus *aarde* kiiremaks leidmiseks lammutatakse peidukoha ümbruskonna kiviaedu liigselt. Käibele on võetud termin *geerosioon*, mis väljendab geopeituse mängijate negatiivset mõju maastikul olevaile objektidele. Mängijate hulgas on kahjustuste teatavaks saamisel tehtud ka ettepanekuid lõpetada kiviaedadesse *aarete* peitmine (Geopeitus 2007).

3. Tuule- ja lumetõkke- ning niiskuse hoidmise funktsioon. Paepealsete põldude liigest kuivamisest ja järgnevast pinnase tuulekandest pärast kiviaedade minemavedamist on rääkinud mitmed mereäärsete piirkondade elanikud. Samuti oli see probleem teadvustatud nõukogudeaegses põllumajanduspublitsistikas. Massiivset ning kohalikesse oludesse sobimatut maaparandamis- ja -viljelemispraktikat kritiseeriti korduvalt. Näitena võib tuua Jüri Müüri ja Enn Säde filmi „Kus kasvavad kivid“⁴. Nimelt näidati selles massiivse maaparanduse ning liigse kivikoristuse hukutavaid külgi paepeal-

³ Geopeitus on mäng, kus kaasaskantava GPS-seadme abil otsitakse internetilehel www.geopeitus.ee avalikult asuvate koordinaatide järgi *aardeid*. Need on kõigile ligipääsetaval maastikul peidetud plekk- või muust materjalist karbid, kus asuvad *aarde* logiraamat ning mõned mälestusesemed. *Aarde* leidnu kirjutab enda nime ja külastusaja logiraamatusse, võtab karbist mingi eseme ja paneb samas ka midagi asemele.

⁴ Eesti Telefilm, 1983.

sele mullastikule. Ekstensiivse põllunduse sobimatust meie ranna-äärsetesse oludesse kritiseeriti just kiviaedade positiivsel näitel, mis aitavad ära hoida pinnase liigset kuivamist ja tuulekannet.

Kiviaedade omadust lumetõkkena toimida on rannikualade elanikud näinud küll pigem negatiivsena, sest aedadega ääristatud küla-vahepeeded tuiskasid talvel täis ning muutusid nõnda läbimatuks, kuid juba 19. sajandi lõpuosas laoti kiviaedu suuremate maanteede äärde nii looma- kui ka lumetõkkkeks. Kokkuvõtteks on tegemist funktsiooniga, mille praktiline väärtus on selgunud alles pärast pikemaajalist kasutuskogemust.

Kolmanda osa rollimustrist moodustavad kiviaia kultuurilised funktsioonid.

1. Esteetiline funktsioon. Rõhuv enamik tänapäeval taastatud või uuena rajatud kiviaedadest kannab esteetilise taotlusjooni. Väga kõnekas on selle funktsiooni tähtsuse järkjärguline suurenemine, aga ka ajas muundumine. Hoolimata hetkel tõenäoliselt populaarseimast ülihoolikast aialadumisest on tekkinud ka märke arhailiste ladumisvõtete taastulekust kasutusse. Tahtmine „põhivoolust“ eristuda võib selle kategooria all tähendada ka eriti suurtest kividest aedade „ladumist“ (mainitud stiili näitena võib tuua Lahemaal Kolga lahe ääres Pedaspea otsal asuva hiljuti rajatud suvilarajooni aiad). Seega on esteetilise skaalal märgata väärtushinnangute uut nihet, mille järgi tajutakse arhailise laoga aeda esteetilisemana kui „korralikult laotud“ aeda.

Ka massiivsus võib kiviaia „ladumise“ juures muutuda omaette eesmärgiks – vastav näide on Läänemaalt: Pivarootsi külla Uue-Kutsari kinnistule on selle omanik lasknud lühikese ajaga rajada umbes 400 meetri jagu tähelepanuväärselt kapitaalseid kiviaedu. Aedade kõrgus on 1,2–1,5 meetrit, aluse laius 1–1,2 meetrit ning aluskihis on enamasti kasutatud eriti suuri, vähemalt meetrise läbimõõduga raudkive. Jupiti on aluskiht laotud ka kahe paralleelse, vähemalt poolemeetriste kivide reana. Aiad ehitati metsatõstukit kasutades, väiksemaid kive lisati ka käsitsi. Sissesõiduvärava juurde on püsti aetud pikliku kujuga ja vähemalt kahemeetrised maakivid. (VM 2006)

Esteetilise-praktilise skaalal toimunud muutusi väljendab see, et kuigi kolhoosiaegadel kasutati aia kõrgendustena väga erine-

Foto 7. Kõrgendatud kiviaed. Kaasiku talu, Uduvere küla, Kaarma vald, Saaremaa. Foto Madis Rennu 2005.

Foto 8. Traatvõrguga kõrgendatud kiviaed. Võrgupostide otsas vihmavarjuks pandud elektrisolaatorid. Kailuka küla, Pihla vald, Saaremaa. Foto Liisa Põld 2006.

vaid kättesaadavaid materjale (vt fotod 7 ja 8), püütakse tänapäeval neid oluliselt enam valida. Tänni laialt säilinud kolhoosiaegseteks kõrgendusteks on aia sisse laotud puust postide külge kinnitatud eterniitplaadid, mida tihti ka üle värvitakse. Samuti leiab sel perioodil rajatud-parandatud aedadest väga erinevaid tööstusliku päritoluga kive – tellise-, väikeploki- ja betoonitükke jms (vt foto 9). Kuressaare ümbruse küldes leiavad aia kõrgendustena sageli kasutamist Nõukogude armee lahkumisel mahajäänud pikad augulised metallplaadid, millega kindlustati pinnast ajutiste teede ja lennuväljade rajamisel.

Tänapäeval on tihti kasutusel erinevad värvilised traatvõrgud ning samuti võib kiviaia harjale edukalt kinnitada elektrikarjuse traadi. (VM 2005, 2006)

2. Vaba aja veetmise funktsioon – siin põimuvad nii uudishimu ja huvi arhailiste töövõtete omandamise vastu kui ka eneseteostuseks sobivate väljundite otsimine, enese proovilepanek.

Foto 9. Silikaattelliste tükid kiviaias. Kailuka küla, Pihtla vald, Saaremaa. Foto Liisa Pöld 2006.

Paljud uuema aja kiviaiad on laotud seltskondliku ettevõtmisena, talgute korras. See tegevus ei pruugi sisaldada mingeid praktilisi eesmärke. Sarnaseid taotlusi kannab näiteks ka kivilabürintide ehitamise suhteline populaarsus tänapäeval. Internetis on vastava tegevuse kohta mitmeid teateid eri paigust – erinevad seltsingud on ka selle töö enamasti ette võtnud ilma nähtava/teadvustatava praktilise eesmärgita⁵. Mis võiks olla sellise omapärase vaba aja tegevuse tõukejõuks? Kirjanik Jan Kaus on nähtust selgitanud irratsionaalsuse levikuga isikliku elu plaanis, tänapäeva inimese sooviga leida vaheldust argielule abstraktse ning praktilise eesmärgita ühistevõtmise näol, mille juures peetakse esmatähtsaks just inimliku läheduse ning kogukonnatunde võimendumist. Siin on selge püüd vastanduda igapäevarutiinile, mõtestatud toimimisele. Inimesed ei oska täpselt öelda, miks nad labürinte ehitama asuvad, kuid ometi pakub see ettevõtmine neile suurt rahuldust. Kaus leiab kivilabürintide ehitamise olevat suurepärase märgi koondavast irratsionalismist – nähtusest, mille puhul on ühiselt tegutsemine ja inimsuhete lähedus olulisem kui selgesti sõnastatav ja kõigile arusaadav eesmärk. (Kaus 2000)

Vaba aja veetmise funktsioon võib praktikas üsna ootamatutes suundades realiseeruda. Aialadumist peetakse küll füüsiliselt raskeks tööks, kuid samas on selle töö initsiaatoreiks ning ka tegijaks tihti just naised. Sellest annavad tunnistust nii välitööandmed kui ka kiviaedade ehitamist ja parandamist puudutavad õppepäevad, kus olen osalenud – viimaste kohta tuleb märkida, et kohalolnud huviliste hulgas on just naissoo esindajad alati olnud lisaks silmatorkavale aktiivsusele ka arvulises ülekaalus. Samas illustreerivad kirjeldatud arengud Anu Kannikese kodukujundusalaseid uuringuid, millest selgus, et ümbruse kujundamine on enamikel juhtudel nii naiste hobi kui ka ülesanne. Kuid üks ole kirjeldatud nähtusel ka põlised juured – rannaaladel on aedade igakevadine kõrgemaks ladumine põllult väiksemate kivide korjamise näol väga vana komme. Ja seda tööd tegid eelkõige naised. (VM 2005, 2006)

---

⁵ Fotosid kivilabürintide ehitamisest Hiiumaale: http://www.beetle.ee/view_img.php?task=album&id=152&dir=4&yritus=18, Viimssisse 2005. aasta suvel ehitatud kivilabürintidest vt <http://si.kongress.ee/?a=page&page=43e12a139bf092472dca6&sbpage=430ef3cf3aeb8218e5265> (külastatud 14.12.2007).

3. Mõneti tinglikult võib eraldiseisva kultuurilise funktsioonina vaadelda ka fakti, et **kiviaed on elu- ja pesitsuspaigaks** paljudele pisifauna esindajatele – roomajatele, nirkidele-kärpidele, paljudele hiireliikidele jne (vt Tarang 2007: 69). Kiviaedadest kui elupaikadest räägitakse kaht moodi – tõsisema loodushuviga inimesed näevad neis elavaid väikeloomi kui kasulikke ning ümbrust rikastavaid kaitsealuseid, paljude lapsepõlve maal veetnud linlaste jaoks on aga kiviaias elutseda võivad roomajad lastele ohtlikud. On avaldatud arvamusi, et ega lapsi või omapäi kiviaia juurde jätta. (VM 2006, 2007) Seega on tegemist ambivalentse, nii väärtusliku kui ka kahjulikuna nähtud funktsiooniga, mille tõlgendamine on otseseoses valdaja kultuuriliste hinnangutega.

Lisaks, nagu näitavad geograaf Ederi Ojasoo uuringud, on ka kiviaial kasvava taimestiku liigirikkus naaberkasvukohtade omast tunduvalt suurem; põldude vahel paiknevad kiviaiad on aga vaadeldavad naabruses asuvaid metsatükke ühendavate roheliste koridoridena. See tõsiasi viitab kiviaiale kui bioloogilise mitmekesisuse ja liigirikkuse säilitajale. (Ojasoo 2006: 45)

4. Raskemini tõestatav, kuid täiesti reaalne on mitmete vanemate kiviaedade **maagiline funktsioon**. Kiviaiaga seonduvate maagiliste toimingute näitena võib tuua Kihnus kuulnud pärimusloo neidudest, kes valgesse riietatuna öösiti mööda aedu jooksid, et kiiremini mehele saada. Vägagi tõenäoliselt on maagilis-sakraalseid funktsioone võimalik leida ka paljude sakraalobjektide – hiite, kirikute, surnuaedade, kalmete ja muude kultuskohtade ümber rajatud kiviaedadel (nt Kaali järve ümbritsev aed, mille ääres ohverdati).

Samuti on arheoloogid viimastel aastatel avastanud suurtest maa-kividest umbes meetrikõrguste kivivallidega moodustatud 60–80-meetrise läbimõõduga kiviringe (Salevere Salumäel, Kuresel), mille otstarvet pole suudetud üheselt määratleda. Tegu pole ei kindlusevallide ega kalmetega – seega peetakse võimalikuks vaadelda neid kui mingite rituaalide jaoks rajatud kohti. (Arheoloog Mati Mandeli suulised andmed)

Neljandaks, **sekundaarne kultuuriline** (metatasandil paiknev), **traditsiooni/identiteedi hoidmise-arendamise funktsioon**. Ülejäänud kultuurilistest funktsioonidest eristub see selgelt just seetõttu, et kiviaia ladumises nähakse traditsioonilise eluviisi omamoodi manifes-

Foto 10. Hiljuti laotud kiviaed Paenase külas. Muhu saar. Foto Madis Rennu 2006.

tatsiooni. Kiviaedade puhul on see reeglina teadvustatud arusaam – informantide vastustest tuleb välja, et neid ehitatakse-korrastatakse meeleldi just seetõttu, et seda peetakse „vanaks ja õigeks asjaks“, osaks omakultuurist. Eriti selgelt on see teadvustatud muidugi põlilistes kiviaiapiiirkondades, kuid samas ka nende inimeste hulgas, kes on ise mõnest mainitud piirkonnast pärit. Saaremaa elanike jaoks on kiviaed üks tugevamaid-selgepiirilisemaid identiteedimarkereid ning vastavat kuvandit pole jätnud kasutamata ka turismi- ning reklaamitööstus.⁶

Ei tohi aga unustada, et ka paljud linnast pärit suvilaomanikud tunnevad kiviaia ladumisest sügavat rahuldust just samadel põhjustel. Muidugi on siin olemas seos vaba aja veetmise funktsiooni-

⁶ Üsna kõnekas on siinkohal Saaremaa viina reklaam: *Kuidas õigesti võtta? Mõnuga! Saaremaad sobib võtta küpsete kadakamarjade või kuuma suitsulestaga, koos saunasoojade linalakk-neidude või meresoolaste meestega, sammaldunud kiviaial istudes või värsketel heintel külitades, kõva tormi või pehme tuulega, löötspilli löugamise või külakiige krigina saatel...* (<http://www.saaremaavodka.ee/>, viimati külastatud 14.5.2007).

ga – mõlemad annavad tegutsemiseks selge mentaalse põhjenduse. Sarnaselt kivilabürintide ehitajatega on paljud hobi korras kiviaiaehitajad märkinud enda tegutsemise põhjusena soovi vanu, „õigeid”⁶⁶ ja „äraproovitud”⁶⁷ oskusi juurde õppida. Identiteediotsingu motiveeriv mõju on kindlasti määravam nende linlaste puhul, kes teavad endil olevat rannaaladelt ja saartelt pärit juuri. (VM 2005, 2006)

Kõik eeltoodud funktsioonid on omavahel seotud, moodustades aga igal eraldi juhul uue tähtsuse järjekorra, omalaadse edetabeli, kus domineerib üks või ka mitu erinevat funktsiooni ning ülejäänud on selgelt teisejärgulised. Ehk seletab just see tööka, et kiviaedade hulgas leidub väga tihti väliskuju või ehituslike iseärasuste tõttu omanäolisi, paikkondlikust pildist erinevaid eksemplare. Terve Eesti lõikes on kiviaedade tegumood tugevasti varieerunud vastavalt kättesaadavale materjalile, piirkondlikele-kogukondlikele tavadele ning aia otstarbele. Kuid samasugune diferentseerumine valitseb ka igas külas ning tõenäoliselt ka igas talus. Ei saa alahinnata nii endisaegse aiategija maitset ja tööstiili kui ka aeda puhtpraktilise rajatisena puudutavaid tõekspidamisi – ning need kõik moodustavad igal eraldi juhul konkreetse terviku. Kirjeldatud olukord illustreerib suurepäraselt eseme tarbimiskonteksti mõju – ühe kasuliku omaduse päevakorda kerkimine põhjustab muutusi kogu tarbimiskonteksti struktuuri ülesehituses. Nii võivad konkreetsete aedade otstarbe väljaselgitamisel rohkesti segadust tekitada renditaludeaegsed piirriiad, mille asukoht võib järgida täiesti teistsuguseid tarbimisvajadusi. Talude päriksostmisel võisid maatükkide piirid tublisti muuttuda, samas ei pruugitud aga vanu aedu uuele piirile ümber laduda. Eriti kehtis see karjaaedade puhul ning ka kohtades, kus kivimaterjali rohkem käepärast. Uude kohta tehti lihtsalt uus aed ja vana jäi vanale kohale.

Mida näitas aga **kiviaedade Eesti-siseste levikupiirkondade vaatus**? Põhja- ja Lääne-Eesti ning saarte puhul pole kahtlust – tegemist on piirkondadega, kus kiviaiad levinud praktiliselt kõigis vanemates külades. Sisemaa poole liikudes hääbub traditsioon järjest. Ootamatult aedaderohkeks osutus aga Mulgimaa. Maakividest mõrdita laotud, talude juures paiknevate vanade kiviaedade kohta ei leia Lõuna-Eestist kuigi tihti infot. Traditsioon tekib aga kohe uuesti, kui

põldude suhteline kivisus kasvab. Peamiselt talupiiridele kuhjatud kivivallid pole sugugi haruldased Haanja ning Otepää kõrgustiku kivirohkemais paigus.

Silmatorkavalt palju on mõrdita laotud vanu kiviaedu säilinud aga Lõuna-Eesti kirikute ja kalmistute ümber. Ka nende aedade väline vorm on ootamatult sarnane Eesti rannikualade aedadega – Taagepera kalmistu kiviaed Valgamaal (foto 11) ja Võrumaal asuva Rõuge Nogopalu kalmistu piirdeaia algupärasena säilinud osad on siinkohal suurepärased näited. On ilmne, et kiviaed oli siiski ka Lõuna-Eestis tuntud ja vägagi lugupeetud, sest kalmistu piir on rahvausundis väga tugeva märgilise sõnumiga. On enam kui kindel, et surnuaia ümber ei olnud sünnis kehva aeda teha. Seda on kinnitanud ka kõik informandid, kellega sel temal juttu on tehtud. Kiviaed on niisiis kindla, pikaealise ja usaldusväärse piirdeaia sünonüüm kõikjal Eestis. On muidugi piirkondi, kus aialadumine pole (eraldi välja kujunenud) käsitöökusena levinud, kuid see ei näita veel, et neis paigus kiviaiast midagi ei teatud.

Küllap on oma jälje vastava traditsiooni levimisele jätnud näiteks saarlaste seas 19. sajandi lõpupoole väga levinud mandril suiliseks käimine – ning seda kinnitab kaudselts ka Mulgimaa aedaderohkus, sest sealseil talunikel oli enam majanduslikke võimalusi endile lisatööjõudu kaubelda. Saarlased tegutsesid peamiselt kraavikaevajate, aga ka uudismaa rajajate, müüritööliste ja kivilõhkujatena. 1880. aastatel hinnati iga-aastaseks Saaremaalt mandril suvistel ulgtöödel käijate arvuks vähemalt 3000 meest. (Viires 2001: 154–155)

Rahaliste toetuste mõjust kiviaiaehitusele. Kiviaedade ehitamine on enamikul juhtudel omamoodi märk stabiilsusest ning kaalukat kultuurilisest kogemusest – aedade ladumist kui üsnagi mahukat tööd ei olnud möödunud aegadel ega ole ka tänapäeval mõtet eesmärgitult, hetketuju ajal ette võtta. Kas aedade parandamiseks-taastamiseks Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ameti poolt ette nähtud toetussummad on seda ettekujutust muutmas? Arvestades taotlemise keerukust ning selleks õigust omava sihtgrupi selgelt piiratud suurust, on see enamiku informantide hinnangul vähetõenäoline.

Toetuste kasutamisega kokku puutunud Saaremaa muinsuskaitse vaneminspektori Lilian Hansari sõnutsi ei ole Saaremaal ette tulnud

Foto 11. Taagepera kalmistu kiviaed. Ala küla, Helme vald. Foto Madis Rennu 2005.

ka seda probleemi, et inimesed uute aedade ladumisel vanu aedu minema kipuksid vedama. Küllap on siin oma mõju ka ümbruskonna suhtelisel kivirohkusel ning kolhoosiajast jäänud raunade suurel hulgal. Küll on muinsuskaitsetöötajatel tulnud aga jälgida ning elanikkonda hoiatada, et kive ei võetaks kalmetest. (L. Hansari suulised andmed) Huvitav on märkida 2005. aastal rahuldatud toetusetaotluste väga kõrget, pea suurusjärgu võrra muudest Eesti piirkondadest erinevat arvu Saaremaal asuvas Lümända vallas. Siin rahuldati 26 kiviaia hooldamise, 8 rajamise ning 18 taastamise avaldust.⁷ Selle nähtuse põhjusena näeb Hansar Lümända valla maade väga kõrget kivisust, mis teeb aedade rajamise hõlpsaks, ning samuti võimalust, et kohalikud inimesed tunnetavad toetuseks antud rahasummade motiveerivat suurust. Kuna kohalikud elanikud laovad aiad oma pere jõududega, siis jääb ka enamik toetustega saadud rahast majapidamisse. Enim nurisetakse toetuste puhul aga selle üle, et neid saab taotleda vaid põllumajanduslikus kasutuses oleva maaga

⁷ Vastus PRIA-le esitatud teabenõudele (kevad 2007).

piirnevate aedade korrastamiseks ning elamu lähedal olevad õueaiad jäävad sellest kahjuks välja.

Hoolimata toetusüsteemi kitsaskohtadest ilmneb tulevikus selgelt nähtavat kasu kiviaedadele tähelepanu pööramisest institutsionaalsel tasandil kas või sellestki, et kiviaedadega seonduv on muude pärandkultuuri objektide hulgas tõusnud ka riikliku muinsuskaitse huviorbiiti. Kindlasti on aga saadavad toetussummad tõhusaks abiks neile inimestele, kes eelistavad aedu laduda ise ning mitte palgata ehituseks eraldi tööjõudu, kel on võimalik kasutada vajalikke transpordi- ja tõstevahendeid ja kes saavad vajaliku kivimaterjali oma maa pealt, põlluharimise lisasaadusena.

„Korralik“ ja „korratu“. Käsitletud välitööde tulemusena ei saa kõnelda piirkondlike aedade väljanägemist puudutavate normide reaalsest eksisteerimisest tänapäeval ega ka suure tõenäosusega minevikus. Kõne alla võib tulla mingi piirini ühtsena kirjeldatav lokaalne pilt, aga seegi on tegelikult määramatu, sest varieerumisvõimalusi ja -viise on lõputult, üldisest taustast vähem või rohkem eristuvaid aedu leiab igal sammul. Selliste „marginaaliate“ tekkepõhjusi ei ole alati võimalik puhtpraktiliste argumentidega katta. Nii on näiteks ümbruse rõhutatud korrashoidu ning esteetilisust omamoodi protestina räämas ning ebameeldiva naabruse vastu kasutatud vahetult Maardu linna piiri taga paiknevas Rootsi-Kallavere külas.

Välitöömaterjali vaatlusest ilmnnes, et aiategu kui iseenesest lihtsat ja praktilist ülesannet võib sarnase majandusliku eduga – ning teatava piirini ka samasuguste kuludega – täita mitmel eri viisil, erinevate töövõtete ning eri maitse järgi olevate stiilidega. Ka informandid on aedade väljanägemist puudutavates küsimustes väga liberaalsed – tihti antakse mõista, et ka lauslohakalt tehtuna täidab kiviaed vähemalt esialgu suurepäraselt oma esimese (ja enamasti ka põhilise) funktsiooni – kivid saavad jalust ära. Ja kui ta veel nõutud määral ka loomi peab, on kõik korras.

„Korraliku ja korratu“ skaalal on vahet tunda vaid Saaremaal – seal olid ju saja aasta eest lausa selgelt kindlaksmääratud trahvisummad, kui loomad üle kehva aia naabrimehe põllule läksid. Saaremaal oli normitud ka aedade kõrgus. Mandril seevastu oli karjaste pidamine üsna tavaline ja põhiliselt vastutasid loomade paha peale mineku eest siiski nemad, mitte kehva karjaaia omanik. Nagu kinnitab

Foto 12. Aedla turismitalu ümbritsev kivimüür on üks steriilse ladumistöö muster-
näidiseid. Muuksi küla, Kuusalu vald, Harjumaa. Foto Madis Rennu 2006.

enamik informante ja nähtub ka vanadelt fotodelt Eesti Rahva Muuseumis, polnud aedade puhtdekoratiivsel väljanägemisel saja aasta eest mingit tähtsust. Muidugi võisid olla mingid avaliku arvamuse hulgas käibivad, aedade väljanägemist puudutavad sündsusnormid, kuid väga tõenäoline see pole, sest mõisaaedade sarnaseid kivimüüre ei hakanud ju ükski talumees rajama ning kodukaunistamiskampaaniate tulekuni ja vastava selgitustööni oli veel hulk aega.

Kirjeldatud vastuolud praktiliste ning esteetiliste väärtuste vahel saatsid pea lakkamatult nii välitöö- kui ka analüüsi etappi. Mille poolest on lambaid pidava vanainimese poolt käepäraste ning „esteetiliselt sobimatute“ vahenditega parandatud või ka kõrgemaks ehitatud aed halvem või vähem tähelepanu vääriv kui mõne linnamehe ülihoolikalt hobi korras laotud aed? Esimene on osa inimese elamise viisist, osa tõekspidamisest, et olulisim on reaalne eluga toimetulek ning ülejäänule jääb vaid abivahendi roll. Mis siis, et linnamehe aed vastab selles näites tunduvalt rohkem „korralikule aiale“ – ühel puhul on tegemist muutuva/kohaneva ning ülejäänud elutegevuse-

ga seotud protsessiga, teisel juhul aga tsementeeruva ettekujutusega sellest, kuidas „asjad peaks käima“. Neid kahte äärmust on üsna raske omavahel võrrelda – tegutsemiseesmärgid on sedavõrd erinevad. Muidugi on välitööprotsessis vastavate hinnangute saamine üsna komplitseeritud, sest esteetiliselt korrastatud ümbrus seatakse tänapäevaste väärtuste pingereas väga kõrgele kohale ning naljalt ei leia inimest, kes kohe intervjuu alguses teataks, et aia välimus pole oluline.

Vaid väheste piirkondade elanikud on kõhklemata öelnud, et nende lähikonnast leiab mõne kiviaeda laduda oskava mehe. Seda öeldes peetakse aga aialadumistöö eesmärgi all silmas suhteliselt moodsat kiviaeda, millel sirgus ja ühtlus on olulised. Iseenesest on tegemist omapärase esteetilise tähendusnihkega. Kiviaed on saja aasta jooksul muutunud lihtsast, igapäevasest ja puhtpraktilisest asjast millekski, millel on oluline eelkõige dekoratiivne funktsioon. Kui keegi tahab hakata uut aeda rajama, siis peetakse loomulikuks, et tahetakse saada ilusat aeda. Kui küsimust täpsustada, kas keegi külast oskaks teha ka vana moodi kiviaeda, millel – nagu rõhuv enamik eakamaid informante teab – oli välisilme väheoluline ja praktiline külg esmatähtis, siis on vastus enamasti jaatav – sellise aia tegemise äraõppimist ei peeta kuigi keeruliseks.

Kokkuvõtteks võiks aga lisada, et kiviaedade ehitustraditsiooni väärtustamise ning arendamise osas oleks meil nii mõndagi õppida Suurbritannia elanikelt, kel igati tegus ning elujõuline aiaehitajate liikumine. Sel alal tegutseb hulgaliselt nii professionaalseid kui ka hobi korras ehitajaid, ilmuvad spetsiaalsed ajakirjad ja korraldatakse ehitajate võistlusi. (Vt DSWA 2007)

Allikad

DSWA 2007 = Suurbritannia Kuivkivimüüri Assotsiatsiooni kodulehekül, http://www.dswa.org.uk/main_index_frames.htm, viimati külastatud 3.5.2007.

KV – Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide vastuste arhiiv:

KV 63. Küsimusleht nr. 34. Lubjapõletamine. Viru-Nigula. 1941.

Geopeitus 2007 = Geopeituse mängijate kodulehekül. <http://www.geopeitus.ee/foorum/read.php?2,1765,page=1>, viimati külastatud 15.4.2008.

Kirjandus

- Honko, Lauri, Juha Pentikäinen 1997. *Kultuuriantropoloogia*. Tallinn: Tuum.
- Kaus, Jan 2000. Koondav ja lahutav: püüd visandada irratsionaalsust. – *Postimees*, 30 märts. <http://arhiiv2.postimees.ee:8080/htbin/1art-a?/00/03/30/kultuur.htmXkuuesa>, viimati külastatud 15.4.2008.
- Keskpaik, Riste 2004. *Semiotics of trash: towards an ecosemiotic paradigm*. Master's Thesis. Supervisor: Kalevi Kull. Tartu: Tartu University, Faculty of Social Sciences, Department of Semiotics. <http://www.utlib.ee/ekollekt/diss/mag/2004/b16463560/Rkeskpaik.pdf>, viimati külastatud 15.4.2008.
- Kõresaar, Ene 1999. *Vaip – tekki muodi asi*. *Etnoloogiline esemeuurimus*. Studia Ethnologica Tartuensia 2. Tartu: Tartu Ülikool.
- Leetmaa, Mihkel 2000. Lubja- ja tõrvaahjud. – *Suitsutare 2. Valitud artikleid 1975–1999*. Toim. Merike Lang. Tallinn: Eesti Vabaõhumuuseum, 147–192.
- Lang, Valter 1992. Muinaspõllud Saha-Lool. – *Stilus. Eesti Arheoloogiaseltsi teated* 3. Tallinn: Eesti Arheoloogiaselts, 50–60.
- Lang, Valter 1996. *Muistne Rävåla. Maa, muistised ja kultuur: muistised, kronoloogia ja maaviljelusliku asustuse kujunemine Loode-Eestis, eriti Piritaja jõe alamjooksu piirkonnas*. 1. köide. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Lang, Valter 2003. Kindlustatud asulad. – *Baltimaade metalliaeg. Öppematerjale*. Tartu. http://www.arheo.ut.ee/Baltimaad_202.html.
- Liiv, Ildike 1962. Ühiskarjatamisest Saaremaal. – *Etnograafia Muuseumi aastaraamat XVIII*. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, 38–79.
- Linnus, Jüri 1971. Maakäsitöölised Eestis XVIII sajandi lõpul. – *Etnograafiamuuseumi aastaraamat XXV*. Tallinn: Valgus, 207–228.
- Linnus, Jüri 1983. Maakäsitöölised Lõuna-Eestis 17. sajandi esimesel poolel. – *Etnograafiamuuseumi aastaraamat XXXIII. NSV Liidu rahvaste etnograafia küsimusi*. Tallinn: Valgus, 92–103.
- Ojasoo, Ederi 2006. Kiviaegade väärtus maastike mitmekesistamisel Saaremaa näitel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikooli Geograafia Instituut.
- Radcliffe-Brown 2001 = Альфред Реджинальд Рэдклифф-Браун. *Структура и функция в примитивном обществе. Очерки и лекции*. Москва: Восточная литература.
- Tarang, Lembitu 2007. Talupidamisega seotud pärandkultuur. – *Väike pärandkultuuri käsiraamat*. Toim. Toivo Meikar. Tartu: Eesti Loodusfoto, 63–81.
- Viires, Ants 2001. Kodutööndus ja ulgtööd Eesti saarlaste elus. – *Kultuur ja traditsioon*. Tartu: Ilmamaa, 147–157.

KALEIDOSCOPE OF STONE.
TRADITIONAL DRY-STONE FENCES IN THE
CONTEXT OF THEIR PRACTICAL USE

Madis Rennu

Summary

The article is based on field work conducted in Estonia in 2005–2007 and a master's degree thesis defended in the Department of Ethnology of the University of Tartu in spring 2007.

Dry-stone fences do not have priority importance in Estonian peasant culture, but they do make up one part of our heritage landscape. Rock fences are related to the needs of a community, local techniques, the surrounding natural conditions and a number of cultural elements that might at first glance seem to be at a remove. In my article, I attempt to view rock fences based above all on their function, in the sense of how they participate in a wider cultural process; and not as units separated (or removed) from context. The scope of my approach encompasses various cultural roles and functions.

In my article, I draw distinctions between rock fences based on the following functions: 1) **primary practical functions** (clearing fields of stones, barriers for animals, raising security, marking of boundaries), 2) **secondary practical functions** (depositing stones, use as a cache, wind and snow barriers and for preserving moisture), 3) **cultural functions** (aesthetic shaping of an area, spending leisure time (the process of interlocking the stones can be seen as a hobby-type activity), value of rock fences as a creator of biodiversity, a habitat and nesting area for valuable species, stone fences have also historically been the place for magical rites). In recent years, a new, secondary cultural function, i.e. one of maintaining and developing tradition/identity, has arisen, in the case of which informants see a rock fence as one avenue for exploring traditional folkways – something old and irrefragably relevant.

All of the functions I have noted are interrelated, but the significance of the functions may be different in each specific case.

Often we encounter singular examples of stone fences that are anomalous in their region in terms of their exterior shape or structural features. The method used to construct rock fences varies very widely throughout Estonia based on the availability of material, regional and community customs and the purpose of the fence. Nor can one underestimate the personal tastes and work style of the person who constructed the fence or their beliefs pertaining to the fence as a purely practical structure – all of these amount to a specific whole in each separate case. The situation I have described is a splendid illustration of the influence of the context in which a rock fence is used – the structure of use also assumes a new form based on new needs.

КАМЕННЫЙ КАЛЕЙДОСКОП.
ТРАДИЦИОННЫЕ, СЛОЖЕННЫЕ БЕЗ
РАСТВОРА КАМЕННЫЕ ОГРАДЫ
В КОНТЕКСТЕ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Мадис Ренну

Резюме

Статья основывается на материалах полевых исследований, проведенных автором в 2005–2007 гг., и магистерской работе, защищенной на кафедре этнологии Тартуского университета весной 2007 года.

Каменные ограды, сложенные без раствора, не имеют первостепенного значения в эстонской крестьянской архитектуре, однако являются частью общего культурного ландшафта. Ограды из камней связаны как с надобностями местной общины, локальными трудовыми приемами и окружающей природой, так и с кажущимися на первый взгляд далекими культурными элементами. В статье, исходя, прежде всего, из функции каменных

оград, рассматриваю их как часть культурного процесса, а не отдельные, оторванные от контекста элементы. Тем самым, объектом рассмотрения статьи являются разные культурные роли и функции каменных оградений: 1) **примарные практические функции** (очистка полей от камней, ограждение от зверей, повышение обороноспособности, знак границы); 2) **секундарные практические функции** (сложение и кладка, ограждение от ветра и снега, сохранение влажности); 3) **культурные функции** (эстетическое оформление местности, проведение свободного времени (кладку ограда можно рассматривать как отдельное хобби), роль ограда как создателя биологического многообразия, место обитания ценных видов живых существ, в ранние времена каменное ограждение было и местом совершения магических действий). В последние же годы все сильнее проявляется новая, **секундарная культурная функция** оградений, или функция сохранения и развития традиции/идентичности, когда информанты видят в каменных оградах возможность заниматься своей культурой, «старым и верным делом».

Все приведенные функции связаны между собой, хотя важность их значения в отдельно взятом случае может быть различной.

В числе каменных оградений очень часто встречаются экземпляры, отличающиеся от характерных для отдельно взятой территории оград своей формой или приемами кладки. В Эстонии виды каменных оград варьируют в зависимости от имеющегося материала, локальных и общественных традиций, а также от назначения самого ограждения. Нельзя недооценивать и вкусы мастера, сложившего ограду, и стиль его работы, а также чисто практическое назначение строения – в каждом отдельном случае все они составляют единое целое. Описанные обстоятельства отлично иллюстрируют значение контекста использования каменного ограждения – соответственно новым требованиям меняется и функциональная структура.